

NU EENS GOED NIEUWS OVER ZEEHONDEN! EINDE OPVANG IN ZICHT?

Jaap Mulder

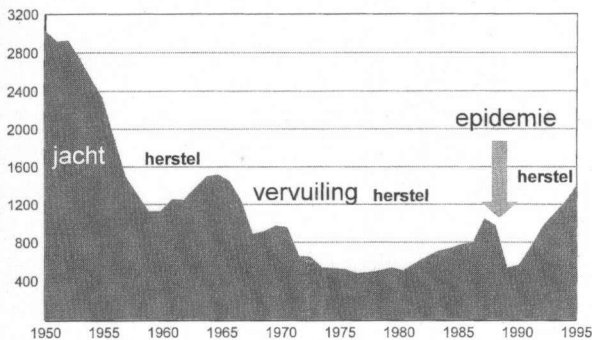

Het was eventjes prominent in het nieuws: het aantal zeehonden in de internationale Waddenzee groeit gestaag en heeft alweer ruim het niveau overschreden van vóór de virus-epidemie die zeven jaar geleden uitbrak. Daarbij stierf toen meer dan de helft van alle zeehonden. Het lijkt wel of de populatie nu gezonder is dan ooit. Maar in de oplaaierende discussie over het nut van opvang van huilers en zieke zeehonden is één van de argumenten juist dat de zeehonden in de Waddenzee helemaal niet gezond zijn. In die opvangdiscussie gaat het in de kern van de zaak om de vraag, of er voor de populatie gekozen moet worden, of voor het individu. Of is er nog een tussenweg?

Op een internationaal symposiumpje over de toekomst van het zeehondenbeheer in de Noordzee, georganiseerd door Ecomare (één van de twee zeehondencentra in Nederland) kwamen de nieuwste cijfers voor het voetlicht. In de

Zeehonden tellen gebeurt vanuit de lucht. Foto Roel van Beek, IBN

Aantal gewone zeehonden in het Nederlandse deel van de Waddenzee. Bron: *Officiële tellingen in opdracht van het Ministerie LNV.*

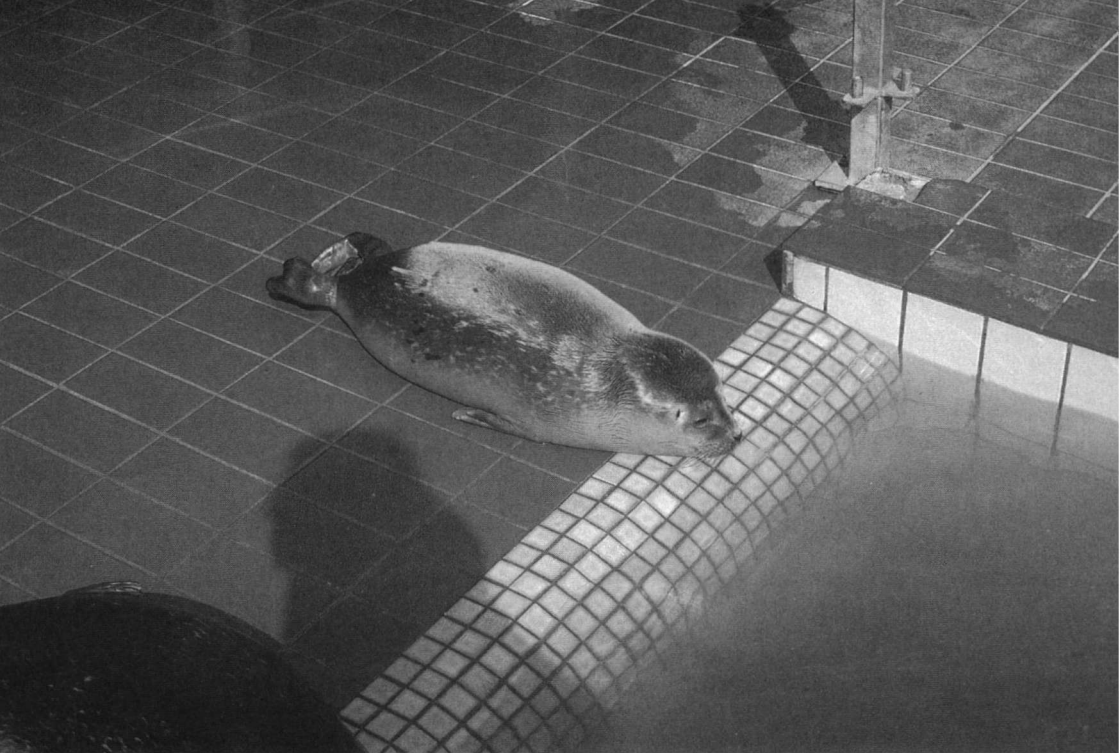
gehele Waddenzee werden in 1995 ongeveer 10.000 gewone zeehonden *Phoca vitulina* geteld, waarvan 1410 in het Nederlandse deel. Dat is het hoogste aantal sinds de zestiger jaren, toen de populatie toenam als gevolg van het stoppen van de jacht. Die had niet zozeer een negatieve invloed doordat dieren geschoten werden, maar doordat de rust in de voortplantingsgebieden verstoord werd, waardoor veel jongen gescheiden werden van hun moeder ('huilers'). De aantalstoename duurde indertijd maar kort, omdat al snel de effecten van de toenemende vervuiling zichtbaar werden (zie figuur). De populatie ging gestaag achteruit en de opvang van verzwakte zeehonden ging een grote rol spelen bij het beheer en de instandhouding van de populatie. Pas in de tachtiger jaren trad, door het schoner worden van het water dat de grote rivieren in de Noordzee loosden, langzaam maar zeker herstel op en groeide het aantal gewone zeehonden naar een nieuwe top van 1050 getelde dieren. Toen sloeg een virus toe; in 1989 konden nog maar 535 zeehonden op de banken van het Nederlandse deel van de Waddenzee geteld worden.

Sindsdien is de populatie echter opmerkelijk snel gegroeid, gemiddeld met 18 % per jaar. Vóór de virusepidemie was dat slechts 9 %. De berekende jongensterfte bedraagt nu nog maar 40 % (was 55 %), waarschijnlijk vooral het gevolg van het instellen van reservaten waar recreanten van half mei tot begin september niet mogen komen: minder huilers. Het percentage jongen in de populatie is gestegen naar 20 % (was 9 %). Deze nieuwe cijfers, verzameld door Peter Reijnders van het IBN, zijn vergelijkbaar met die in het oostelijke, veel minder vervuilde deel van de

Tellingen

Gewone zeehonden worden elk jaar geteld door in de zomer enkele malen tijdens laagwater over de zandbanken te vliegen waar de zeehonden op liggen te rusten. Het hoogste aantal dat dan wordt waargenomen wordt gehanteerd als 'het aantal zeehonden'. Het grootste deel van hun leven brengen zeehonden door ergens in de Noordzee, we weten nog steeds niet waar precies. Alleen in de zomer is (een deel van?) de populatie te vinden in ondiep water met zandbanken, waar de jongen worden geboren. Niet alle zeehonden die gebruik maken van de Waddenzee liggen op hetzelfde (tel-)moment op de zandbanken. Door dieren te merken zou je kunnen onderzoeken hoeveel verschillende zeehonden er in werkelijkheid in het gebied aanwezig zijn. Een kleinschalig onderzoek in Denemarken wees uit, dat onder optimale omstandigheden 65 tot 70 % van de aanwezige zeehonden geteld werd op de banken. Het zou dus best kunnen zijn dat in werkelijkheid het aantal zeehonden 30 tot 50 % hoger is dan geteld, en dat er nu misschien dus al 20.000 zeehonden in de internationale Waddenzee leven (een deel van het jaar). Maar aan zulke bespiegelingen hebben we niets; daarom wordt voor vergelijkingen tussen jaren en tussen gebieden gewoon het maximum aantal werkelijk getelde zeehonden gebruikt.

Waddenzee. Er worden nu dan ook minder PCB's aangetroffen in de zeehonden; in jonge zeehonden (tot 4 jr oud) gemiddeld ongeveer 85 (was 105) mg/kg, in oudere dieren 120 (was 225) mg/kg. Dat heeft onder andere te maken met de goede reproductie: wijfjes raken veel van hun vet en daarmee hun PCB's kwijt als ze jongen krijgen. PCB's kunnen, omdat ze op hormonen lijken, het voortplantingsvermogen aantasten. Hoewel er dus minder PCB's in

Het opvangen van huilers is, uit oogpunt van instandhouding van de populatie, steeds minder noodzakelijk. Foto Roel van Beek, IBN

de dieren zit, wil dat nog niet zeggen dat de Waddenzee schoner is. Nog steeds behoort de Waddenzee tot de top-5 in de wereld, voor wat betreft vervuiling met PCB's.

Gezonde populatie

Het lijkt er dus op dat de populatie nu veel gezonder is dan vroeger. Heeft de epidemie wellicht alle zwakke dieren opgeruimd? Recente studies hebben aangetoond dat de vervuiling niet alleen het voortplantingsvermogen maar ook het immuunsysteem van de zeehonden ondermijnt. Het is dus heel goed mogelijk dat juist de dieren met de hoogste graad van vervuiling het loodje hebben gelegd. Bij de zeehonden die over bleven werkte het afweersysteem blijkbaar goed, althans, voor dit virus. Hun lagere PCB-gehalte bracht tevens een goede reproductie met zich mee. Het virus heeft dus eigenlijk gezorgd voor een natuurlijke selectie die de populatie een stap vooruit heeft geholpen.

Daar kun je tegenin brengen dat het gevaar van onvermoede effecten van de voortdurende vervuiling nog steeds loert. Het gaat helemaal niet om een natuurlijke situatie. Wat gebeurt er als een ander virus zich aandient? Volgens Ab Osterhaus, die als viroloog onderzoek aan de zeehonden verricht en begeleidt en als adviseur verbonden is

aan de Zeehondencreche in Pieterburen, is het afweersysteem van de zeehonden nog steeds minder goed dan zou moeten. Daardoor is er ook geen sprake van natuurlijke selectie, van selectie op de sterkste dieren. Maar de 'sterkste', in feite 'best aangepaste' dieren zijn in dit geval toch de zeehonden met het beste afweersysteem?

Opvangen of niet?

Volgens Peter Reijnders, het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en de Waddenvereniging moet nu gestreefd worden naar een zo natuurlijk mogelijk beheer van de zeehondenpopulatie. Het verbeteren van de waterkwaliteit en het instellen van rustgebieden zijn daarbij het belangrijkste. Het opvangen en uitzetten van grote aantallen zeehonden past daar niet meer bij. Maar helemaal stoppen met de opvang, dat hoeft nu ook weer niet. Opvang op een gering niveau moet doorgang vinden, je verstoort er de populatie niet mee en het heeft een heel belangrijke educatieve waarde. Voor het instandhouden van de zeehondenpopulatie heeft opvang echter geen zin meer, nu die uit zichzelf al zo hard groeit.

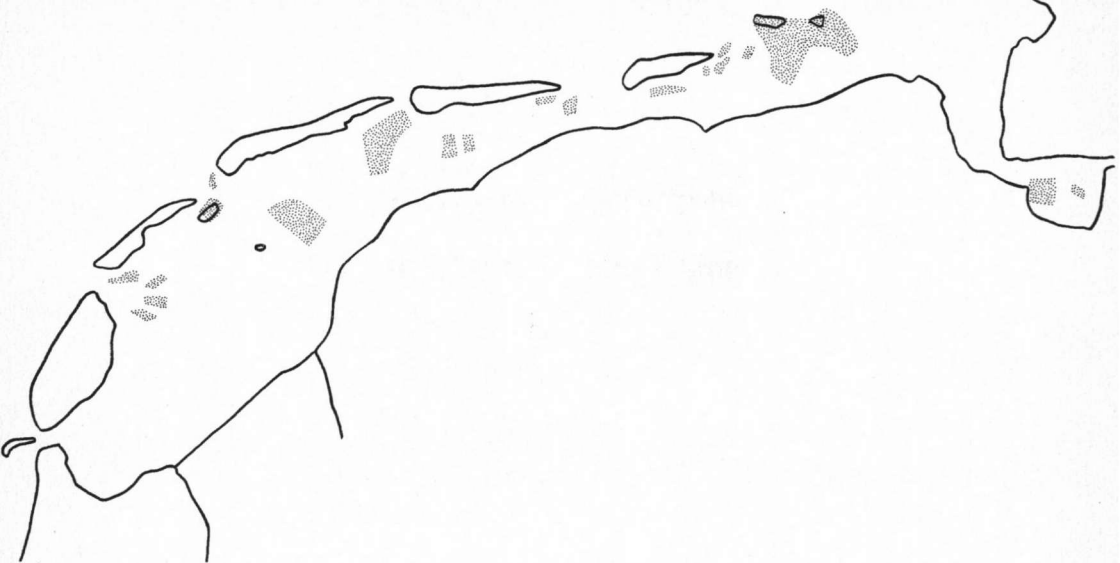

Zeehonden en visserij, een toekomstig konflikt? Foto
Roel van Beek, IBN

In Denemarken gaan ze zelfs nog verder. Daar worden al sinds 1982 geen huilers meer opgevangen in het Saelarium in Esbjerg. Naast het inzicht, dat het uitzetten van opgegroeide zeehonden geen bijdrage meer levert aan de populatieomvang, is het argument van Svend Tougaard dat het zelfs gevaarlijk kan zijn om dieren die in gevangenschap hebben gezeten weer uit te zetten. Ze zouden ziekteverwekkers, opgedaan in gevangenschap, kunnen verspreiden onder hun wilde soortgenoten. In de Nederlandse situatie is dat echter onwaarschijnlijk, omdat zeehonden niet in gemengde dierentuinen worden

opgevangen maar in gespecialiseerde zeehondencentra, waar de kans gering is dat ze vreemde bacteriën of virussen opdoen. Volgens Svend werkt het oplappen en uitzetten van ten dode gedoemde dieren bovendien de natuurlijke selectie tegen. Svend vindt dat hij de mensen een leugen vertelt als hij zou zeggen dat we aan natuurbescherming doen als we zeehonden opvangen. Het is dierenbescherming. En we moeten de mensen vooral niet de indruk geven dat we door zeehonden op te vangen de negatieve invloed van de mens op de natuur kunnen compenseren!

In Denemarken krijgen gevonden huilers nu zelfs een spuitje. Zover gaat in Nederland niemand. Want dat zou ertoe kunnen leiden dat mensen dan

De zeehondenreservaten in de Waddenzee. In de meeste reservaten mag je niet komen van 15 mei tot 1 september, in sommige het hele jaar door niet.
Bron: Ministerie van LNV

maar op eigen houtje gaan proberen de zeehondjes op te vangen, met alle dierenleed vandien. In Denemarken houdt een particuliere dierenarts zich nu met zeehondenopvang bezig. Lenie 't Hart van de Zeehondencreche in Pieterburen is uiteraard helemaal een fel tegenstander van het laten inslapen van huilers. Opvang is, volgens haar, nog steeds hard nodig, omdat de zeehonden nog steeds niet gezond zijn. Van de nu levende zeehonden zou een derde deel bestaan uit in Pieterburen opgelapte dieren. Het gaat niet *goed* met de zeehonden, het gaat *beter*. Toch zal de opvang in Nederland langzamerhand op een lager pitje komen te staan, want niet elk hulpbehoevend dier zal meer uit de Waddenzee geplukt worden. In de reservaten worden ze sowieso aan hun lot overgelaten. Ook de bemanningen van de schepen van Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat treden nu terughoudender op wat betreft het opvangen van zeehonden. Steeds minder zal dus het redden van de individuele zeehond op de voorgrond staan, en steeds meer het op zo natuurlijk mogelijke wijze beheeren van de populatie.

Visserij

Het gaat niet alleen goed met de gewone zeehonden, ook de populatie grijze zeehonden *Halichoerus grypus* bij Vlieland en Terschelling groeit hard. Tussen 1985 en 1990 bedroeg het aantal nog slechts 60 tot 90, maar intussen zijn het er al meer dan 300; afgelopen winter werd het recordaantal van 40 jongen geteld. Ook in Groot-Brittannië neemt het aantal grijze zeehonden gestaag toe,

het zijn er nu meer dan 100.000. Daar is dan ook al de discussie aan de gang die in de Waddenzee nog niet of nauwelijks speelt maar die zeker zal komen, over de invloed van het groeiend aantal zeehonden op de visstand. In Groot-Brittannië heeft dat geleid tot een diepgaand onderzoek, waarvan de resultaten op het symposium werden gepresenteerd door Mike Fedak. Een groot aantal grijze zeehonden werd met satellietzenders gevolgd, waardoor de foerageergebieden heel nauwkeurig bepaald konden worden. Het bleek dat de grijze zeehonden vooral voedsel zochten op plaatsen met een grove zandbodem waar de zee niet te diep was. Uit analyse van de keutels die in de kolonies op de rotsen achterblijven werd duidelijk dat ze vooral zandspieringen vangen, een soort die voor de visserij niet van belang is (behalve voor de vismeelindustrie). In totaal consumeren alle grijze zeehonden niet meer dan 10 % van de hoeveelheid die door de vissers wordt gevangen. Ondanks de indrukwekkende aantallen zeehonden kan er dus nauwelijks sprake zijn van een echte concurrentie tussen zeehonden en visserij. Toch blijkt het elke keer weer moeilijk om de vissers en de politiek daarvan te overtuigen. Als de visserij het moeilijk heeft doordat er teveel vissers zijn, krijgt de zeehond (of op het IJsselmeer de aalscholver) de schuld. Zo gaat dat nu eenmaal.

Gewone zeehonden op een zandplaat in het Eierlandse Gat. Foto Salko de Wolf

Hoe verder?

Voor wat betreft de Waddenzee moet de interactie tussen zeehonden en visserij in de nabije toekomst veel aandacht krijgen, volgens Peter Reijnders. De verwachting is namelijk dat de huidige populatie gewone zeehonden nog maar een tiende deel is van de draagkracht van de Waddenzee, een verdergaande toename van de aantallen ligt dus voor de hand. Daarnaast is het belangrijk de vervuiling (en de gezondheid van de zeehonden) te blijven volgen, en zal de rol en het effect van de zeehondenreservaten bestudeerd moeten worden. Is het voldoende hier en daar kleine reservaten te hebben waar de rust strikt gehandhaafd wordt in de periode dat de zeehonden jongen hebben, of is de verstoring door de recreatie zo ernstig dat uitgestrekte rustgebieden nodig zijn, bijvoorbeeld. Nu zijn er een hele serie reservaten waar van half mei tot september geen mensen mogen komen (zie kaartje).

Niet alles wat op het symposium ter sprake kwam kan hier aandacht krijgen. Wat voor de toekomst van de zeehonden in de Waddenzee de leidraad moet zijn is duidelijk: streven naar een zo natuurlijk mogelijk beheer. Voor het instandhouden van de populatie is

opvang van zeehonden niet meer noodzakelijk. Maar als ambassadeur van de Waddenzee moet de zeehond 'aaibaar' blijven, en altijd voor het publiek te bewonderen zijn in centra als Pieterburen en Ecomare. Het maatschappelijk draagvlak voor bescherming van de Waddenzee en bestrijding van de vervuiling steunt immers in niet geringe mate op het educatieve werk dat in die centra zoveel aandacht krijgt.

Jaap Mulder, De Holle Bilt 17,
3732 HM De Bilt

Bronnen

Voor dit artikel heb ik gebruik gemaakt van de inhoud van voordrachten op het internationale symposium in Ecomare, 19 april 1996, vooral die door Peter Reijnders, Svend Tougaard (bij monde van Jens Enemark) en Mike Fedak; van een artikel in het Waddenbulletin (Jan Abrahamse & Hans Revier, 1996. Hoe belangrijk is de opvang van zeehonden? Waddenbulletin 31(1):35-38); van diverse krant artikelen en van een uitzending van een TV-actualiteitenrubriek.